

Тези виступу
директора НІСД А. В. Єрмолаєва
на міжнародній науково-теоретичній конференції
«Діалог культур: дослідження, практики, виклики»,
Київ, 3 жовтня 2011 року

Дискусії щодо феномену культури та культурних практик тривають не одне десятиліття. Культурологія виокремилась у самостійну гуманітарну дисципліну. Серед дискутантів з питань культури – філософи, історики, соціологи, психологи, митці та мистецтвознавці. І кожен вважає культуру предметом власних досліджень. І кожен правий, оскільки культура, за своїм визначенням і значенням у широкому сенсі, охоплює усі сфери людської діяльності.

У центрі уваги сьогоднішньої дискусії – діалогічність культури. Традиція Бахтіна-Лотмана продовжується в нових ідеях, інтелектуальних новаціях та практичних дослідженнях.

Але я дозволю собі звернути увагу на питання, що перебувають «у тіні» дискусії. Чому діалогічність культури актуалізується щороку? У чому полягає історична обумовленість цієї фундаментальної риси? Щоб спробувати відповісти на ці запитання, повернусь до початкового – як тлумачити культуру?

На мою думку, культуру в широкому сенсі слід розглядати як спосіб збереження соціальної спадковості на основі актуалізованого досвіду практичної діяльності, її ціннісного та нормативного відтворення у повсякденній практиці. І в цьому сенсі культура є «ідеальне в матеріальному». Традиція, міф, релігія, наука, мистецтво в різних формах відтворюють і водночас, від зворотного, примножують культуру саме на основі повсякденної практики реального суспільства.

Культура таким чином розглядається як продукт діяльності та складова самої свідомості суспільства.

Якщо продовжити цей термінологічний ряд далі, то цивілізація є організована та інституційована культура, її «втілення».

І якщо сама культура є своєрідним геномом діяльності, то геномом власне культури є знак. У ньому карбується і відтворюється знання, значення, обставини і практичний сенс всього створеного людиною. Соціальні (культурні) коди відтворюють актуальні практики та обставини, за яких вони відбуваються, є джерелом досвіду і знань.

Відомий дослідник, філософ Михайло Костянтинівич Петров пропонував розглядати три складові процесу відтворення та розвитку культури (спрощена інтерпретація):

- комунікація – зв'язок, координація в діяльності, безперервний обмін досвідом та його сенсом;
- трансляція – власне передача соціальних (культурних) кодів);
- трансмутація – інноваційні зміни у практиці та їх «інкорпорація» в культуру – як загально визнане, корисне, цінне і зрозуміле.

У традиційному та ранньомодерному суспільствах цикли діяльності зберігали достатній часовий лаг для того, щоб зміни у самій діяльності та їхньому освоєнні культурою охоплювали від кількох до як мінімум двох поколінь. Це забезпечувало унікальність і внутрішню стабільність культурних спільнот, сприяло розмаїттю цивілізаційних проявів на основі унікальності історико-культурних типів, різних рішень у розвитку діяльності та суспільних практик.

Водночас посилення комунікації між суспільствами, створення умов для інтегрованої діяльності різних суспільств від епохи торговельного капіталізму до сучасного глобального суспільства радикально змінили динаміку трансмутації.

Різні практики і різний досвід в умовах глобалізованого інформаційного суспільства руйнує традиційні локальні механізми збереження та передачі спадкового досвіду локальних спільнот. Культурний «мікст» охопив усі сфери діяльності – виробництво і технології, організація і форми трансляції, вільний час, мистецтво тощо. **Цікавий аспект – замість очікуваної уніфікації маємо геометричну прогресію розмаїття, але з вираженням «мікстом» попередніх самотностей.**

Ідентичність культури локальних спільнот стає більш розмитою, зате дедалі актуальнішим – «спільне», взаємопроникнення. Тому цей процес – виклик всім локальним ідентичностям і цивілізаційним феноменам, незалежно від їхньої нинішньої фази розвитку.

Традиція трансформується в технологію «проникнення в інше». Так, унікальні вчення Сходу стають елементами світового комплексу оздоровлення («здоровий спосіб життя»). Китайська кухня конкурує з «Макдональдс». Американські кіно-комікси компенсують міфообрази традиційних локальних міфологічних систем.

Революції в технологіях та **культура «людини-самотворця»** стосуються засад суспільного буття. Інформаційне суспільство створило умови для альтернативних спільнот (мережі, зони інтернаціонального відпочинку та туризм). Створюються умови для появи «штучного інтелекту», що не має коріння та кордонів. Людина Нового Модерну – на межі освоєння самовідтворення на основі штучного народження, подовження віку,

штучного харчування, нових методів лікування та відтворення організму. Це вже навіть не діти, а онуки доктора Фауста...

Ф'южн-цивілізація – такий термін я використовую для визначення феномену «опредмечування» і розвитку глобальної культури інтегрованого суспільства.

Звичайно, тут можна ще багато аспектів досліджувати и розкривати. Але попередня відповідь – актуалізація діалогічності культури – не лише у вимірі індивідуального і спільного, а й у вимірі форсованого «в межах покоління» взаємопроникнення в епоху пізнього Модерну та глобалізації, перехід до Нового Модерну.

Вестерн-глобалізація, європеїзація, новий іслам і новий ісламський світ, «русский мир» та інші інверсії «глобального співжиття» – це масштабні й все ж таки локальні відповіді на виклики глобалізації та глобальної культури «інформаційного суспільства, суспільства знань». Найвірогідніше, 21 століття стане століттям конкуренції за право бути домінантою в формуванні глобальної культури Нового Модерну.

І другий аспект, на який би я хотів звернути увагу учасників конференції. В умовах формування людської культури як глобальності, як і наскільки ефективно може бути реалізована суспільна практика «локальності» – етносу, нації, національної держави, національної культури, культурних мегаспільнот. Яким чином суспільства здатні зберігати унікальні практики та ціннісні сенси своєї культури, перебуваючи фактично під впливом «спільно-значущого»?

Семюель Гантінгтон в одній із останніх праць досить радикально поділив сучасні нації та їх культури на дві групи – «сильні» (здатні інкорпоровувати глобальні прояви спільної культури в унікальну форму своєї локальної ідентичності) та «слабкі» (споживачі «іншого»).

Модернізація – по суті культурна революція. Але це не є визначенням для вічного словника. В нинішньому світі й для наших поколінь це визначення є справедливим. Чому? Тому що бути на «піку» суспільних практик і впливати на ці практики, просувати свої «культурні коди» як універсалії – це виклик, що дійсно має революційний характер.

Бути сучасним у глобальному світі тотального інформаційного обміну і нескінченного, без кордонів, інноваційного розвитку – означає бути серед лідерів. Діапазон – від ціннісного виміру споживчої вартості, нових виробничих практик, нових технологій, що змінюють життя інших, – до міфоконструювання, проектування глобально прийнятних традицій.

А це означає, що модернізаційна стратегія не може бути нічим іншим, як стратегією геокультурною.

Дефіцит часу не дозволяє детально зупинитись на усіх аспектах проблеми.

Але в суто практичному сенсі я б сформулював завдання таким чином:

- нова культурна політика як основа і сенс модернізації країни;
- локалізація в умовах глобалізації та культурні коди як інструмент проектування економічної та інших політик;
- розвиток культурних індустрій як конкретний інструмент для формування національного ціннісно-нормативного поля та зустрічного впливу на глобальні культурні тренди.

І наостанок. Слабкі ми чи сильні? Станемо «гумусом» нової глобальної культури чи її активним чинником? Чи ствердилась українська культура як код наднаціонального, чи відбувається її активна інкорпорація, поглинання? Переконали, що в цьому колі фахівців на ці запитання будуть надані змістовні відповіді.